

Dorota Kanarek-Lizik

Modele adaptacji do warunków więziennych odbywających karę po raz pierwszy i recydywistów penitencjarnych

First time incarcerated offenders' and recidivists' adaptation model to prison conditions

Podstawowym celem wykonywania kary pozbawienia wolności jest wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądaných postaw, szczególnie potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od popełnienia przestępstwa. Osiągnięcie tego celu zależy od wielu czynników, m.in. od tego, jak skazani przystosowują się do warunków izolacji więziennej.

Badania prezentowane w niniejszym artykule miały na celu ustalenie, jakie modele adaptacji do warunków więziennych są stosowane przez dorosłych odbywających karę po raz pierwszy i recydywistów penitencjarnych. W badaniach wykorzystano Kwestionariusz modeli adaptacji skazanych do warunków więziennych, który został opracowany w oparciu o pięć technik przystosowania wskazanych przez Ervina Goffmana, tj. wycofanie, bunt, zadomowienie, konwersja i zimna kalkulacja. Do badań wytypowano 490 skazanych (w tym 215 dorosłych odbywających karę po raz pierwszy i 275 recydywistów penitencjarnych) z czterech zakładów karnych w Polsce. W artykule przedstawiono rozkład modeli adaptacji skazanych do warunków więziennych i profile zmiennych demograficznych. Podsumowaniem opracowania są wnioski dotyczące modeli adaptacji do warunków więziennych stosowanych przez badanych oraz postulaty dla pracy resocjalizacyjnej w zakładach karnych.

Słowa kluczowe: modele adaptacji, skazani, warunki więzienne, zakład karny, kara pozbawienia wolności.

The primary purpose of serving a sentence of imprisonment is to compel the will to cooperate in developing desired social attitudes, particularly to obey the legal order and therefore to refrain from committing the crime. Achieving this goal depends on many different factors, for instance how the convicts adapt to the conditions of the prison isolation.

The research presented in this article was aimed at determining which models of adaptation to the prison conditions are applied by the adults serving a sentence for the first time and by the penitentiary recidivists. The survey used the Questionnaire Models of Adaptation the Convicts to the Conditions of the Prison Isolation which has been developed based on five modes of adaptation the convicts, specified by E.Goffman: withdrawal, rebellion, colonization, conversion and cold calculation.

490 convicts (215 adults serving a sentence of imprisonment for the first time and 275 penitentiary habitual offenders) from four Polish penal institutions have been selected to this survey. The article presents the distribution of the models of adaptation the convicts to the prison conditions and the profiles of demographic variables. The summary of the analysis presents the conclusions concerning the models of adaptation to the prison conditions applied by the examined as well as the postulates for the rehabilitation work in penal institutions.

Key words: models of adaptation, convicts, prison conditions, penal institution, imprisonment sentence.

Wprowadzenie

Kodeks karny wykonawczy w art. 67 wskazuje na podstawowy cel wykonywania kary pozbawienia wolności, którym jest wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądaných postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa¹. To czy uda się ten cel osiągnąć, zależy od wielu czynników, np. kim są osoby trafiające do więzienia, w jaki sposób kara pozbawienia wolności jest wobec nich wykonywana, jak skazani przystosowują się do warunków izolacji więziennej itp.

¹ Art. 67 § 1 Kodeksu karnego wykonawczego. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 2021, poz. 53).

Adaptacja skazanych do warunków więziennych jest tematem rzadko podejmowanym przez naukowców i praktyków. Autorka uważa, że zmieniają się warunki odbywania kary pozbawienia wolności oraz zmieniają się skazani przebywający w zakładach karnych, i w związku z tym problematyka adaptacji do izolacji więziennej wygląda inaczej, niż jest to opisywane w literaturze.

W artykule zostały przedstawione modele adaptacji skazanych do warunków więziennych w oparciu o koncepcję przystosowania E. Goffmana. Ponadto zaprezentowano przyjęte rozwiązania metodologiczne, scharakteryzowano badanych, tj. dorosłych odbywających karę po raz pierwszy i recydywistów penitencjarnych, oraz przedstawiono rozkład modeli adaptacji skazanych do warunków więziennych i profile zmiennych demograficznych. Na zakończenie artykułu przedstawiono wnioski dotyczące modeli adaptacji do warunków więziennych stosowanych przez badanych, a także postulaty dotyczące pracy resocjalizacyjnej w zakładach karnych.

Modele adaptacji do warunków więziennych

Skazany, który po raz pierwszy trafia do więzienia, aby odbyć orzeczoną przez sąd karę pozbawienia wolności, różni się od skazanego, który kolejny raz styka się z izolacją więzienną. Jednak zarówno skazany odbywający karę po raz pierwszy, jak i recydywista penitencjarny, wybiera odpowiednią taktykę radzenia sobie w tej trudnej dla niego sytuacji.

Na kilka ogólnych technik (modeli) radzenia sobie z dolegliwościami sytuacji więziennej, a jednocześnie sposobów zmniejszania rozbieżności między środowiskiem zamkniętym a światem zewnętrznym, wskazuje E. Goffman². Wyróżnił on pięć następujących modeli adaptacji do warunków więziennych: wycofanie, bunt, zadomowienie, konwersja oraz zimna kalkulacja.

Wycofanie się z sytuacji to model adaptacji polegający na radykalnym odcięciu się od otoczenia i koncentracji wyłącznie na sobie, swoich sprawach i tym, co skazanego dotyczy bezpośrednio. Ten typ przystosowania oznacza także zubożenie na sprawy innych, rozluźnienie z nimi kontaktów oraz brak zainteresowania więźnia tym, co go otacza. Ta eskapistyczna strategia prowadzić może do nadużywania mechanizmów

² E. Goffman, *Charakterystyka instytucji totalnych*, [w:] *Elementy teorii socjologicznych*, Warszawa 1975, cyt. za M. Ciosek, *Człowiek w obliczu izolacji więziennej*, Gdańsk 1996, s. 156-158.

obronnych, zwłaszcza ucieczki w marzenia i idealizacji, a dalej do nadmiernego egocentryzmu, więziennego infantylizmu, a nawet ostrej depersonalizacji i autyzmu.

Inny model adaptacji to taktyka buntu. Technika ta ma postać albo bezkompromisowej, zdecydowanej i jawnej postawy oporu i wrogości wobec personelu więziennego (typowej zwłaszcza dla pierwszej fazy uwięzienia), albo postać bardziej sekretnej niechęci wobec administracji znajdującej wyraz w uczestnictwie w podkulturze więziennej. Zwykle jednak postacie te przeplatają się i przenikają wzajemnie.

Zadomowienie to kolejny model przystosowania. Taktyka ta, typowa jak się zdaje dla recydywistów, polega na stworzeniu sobie w więzieniu możliwości pewnej swobody działania i względnie stabilnych, znośnych warunków egzystencji. Ten typ przystosowania mogą realizować tylko niektórzy skazani. Chodzi tu o osoby nieprzeżywające szoku uwięzienia, odporne na sytuacje trudne, makiawelistyczne, o przewadze orientacji poznawczej nad emocjonalną oraz zdolne do szybkiej orientacji w sytuacji. Osoby te są jednocześnie fasadowo serdeczne, ujmujące i usługowe, czym pozyskują życzliwość zarówno współwięźniów, jak i personelu. Należy przypuszczać, że psychopaci stanowią większość wśród tych więźniów, którzy przyjmują tę strategię przystosowania.

Konwersja polega na tym, że skazany wydaje się przyjmować wszystkie poglądy personelu, jest posłuszny, zdyscyplinowany, wychodzący naprzeciw. Słowem – jest wzorem doskonałego więźnia, który nie stwarza żadnych problemów wychowawczych. Jednak ta uległość, podporządkowanie strażnikom i wychowawcom, jest często pozorem. Więzień perfekcyjny, najczęściej funkcyjny, dba bowiem przede wszystkim o swoje interesy, które znajdują ostatecznie pomyślne dla niego rozwiązanie.

Zimna kalkulacja to kombinacja różnych sposobów adaptacji więziennej, głównie techniki zadomowienia i konwersji. Polega ona na wykorzystaniu przez skazanego tajemnic, słabości i kruczków personelu oraz zwyczajów więźniów, po to, aby zdobyć dla siebie oficjalnie zakazane gratyfikacje.

O wyborze określonej techniki przystosowania więziennego decyduje w znacznym stopniu proces tzw. prizonizacji.

Twórcą koncepcji prizonizacji jest socjolog amerykański Donald Clemmer³, który był przez wiele lat funkcjonariuszem więziennym. Twier-

³ D. Clemmer, *The prison community*, New York 1958.

dził on, że istotą procesów psychospołecznych zachodzących za murami zakładów karnych jest prizonizacja, tj. asymilacja podkulturowych norm i wzorców zachowania.

Koncepcja prizonizacji oparta została na spostrzeżeniu, że skazany nabywa w miarę czasu trwania izolacji coraz większą znajomość specyficznych form i wartości obowiązujących w społeczności więźniów i wykazuje coraz wyższy stopień ich przyswojenia. Proces prizonizacji oznacza więc asymilację kultury więziennej, głównie zaś norm istniejącego nieformalnego kodeksu postępowania więźnia⁴.

Oznacza to, że skazany uczy się charakterystycznych w warunkach izolacji więziennej postaw i sposobów zachowania, które dotyczą np. spożywania posiłków, korzystania z toalety, spędzania czasu wolnego, używania gwary więziennej itp.

Z doświadczenia penitencjarnego autorki⁵ wynika, że proces prizonizacji rozpoczyna się już po kilku tygodniach od uwięzienia i najczęściej zależy od przeszłości kryminalnej skazanego, jego relacji ze światem zewnętrznym (tj. rodziną, przyjaciółmi, znajomymi) oraz stopnia zaangażowania w podkulturę więzienną. Zahamować ten proces mogą takie czynniki, jak: krótkoterminowa kara pozbawienia wolności (do 3 lat), silna osobowość, nieangażowanie się w podkulturę więzienną, poddanie się zindywidualizowanym oddziaływaniom resocjalizacyjnym uwzględniającym przede wszystkim pracę, nauczanie, zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe, podtrzymywanie kontaktów z rodziną i światem zewnętrznym oraz środki terapeutyczne.

Metodologiczne założenia badań własnych

Przedmiotem niniejszego artykułu są modele adaptacji do warunków więziennych dorosłych odbywających karę po raz pierwszy i recydywistów penitencjarnych. Zaś główny problem badawczy został zawarty w następującym pytaniu: jakie modele adaptacji do warunków więziennych są stosowane przez skazanych?

Skazany, który po raz pierwszy trafia do więzienia, aby odbyć orzeczoną przez sąd karę pozbawienia wolności, różni się od skazanego, który

⁴ M. Ciosek, *Człowiek w obliczu izolacji więziennej*, Gdańsk 1996, s. 158.

⁵ Autorka w latach 1991-2007 była funkcjonariuszem Służby Więziennej w AŚ w Bydgoszczy.

kolejny raz styka się z izolacją więzienną. Zamierzeniem autorki było porównanie modeli adaptacji do warunków więziennych stosowanych przez dorosłych odbywających karę po raz pierwszy i recydywistów penitencjarnych.

Badania zostały przeprowadzone w czterech jednostkach penitencjarnych w Polsce podlegających okręgom warszawskiemu i bydgoskiemu. Wśród jednostek penitencjarnych podlegających Okręgowemu Inspektoratowi Służby Więziennej w Warszawie badania zostały przeprowadzone w Oddziale Zewnętrznym w Popowie (zakład karny typu półotwartego i otwartego dla skazanych dorosłych i młodocianych odbywających karę po raz pierwszy) oraz w Oddziale Zewnętrznym w Pionkach (zakład karny typu półotwartego z oddziałem otwartym dla skazanych recydywistów penitencjarnych). W Oddziale Zewnętrznym w Popowie z badań zostali wyłączeni skazani młodociani.

Wśród jednostek penitencjarnych podlegających Okręgowemu Inspektoratowi Służby Więziennej w Bydgoszczy badania przeprowadzono w Oddziale Zewnętrznym w Potulicach (zakład karny typu półotwartego i otwartego dla skazanych dorosłych odbywających karę po raz pierwszy) oraz w Oddziale Zewnętrznym w Strzelewie (zakład karny typu półotwartego i otwartego dla skazanych recydywistów penitencjarnych).

W badaniach wzięło udział 490 skazanych, w tym 215 dorosłych odbywających karę po raz pierwszy i 275 recydywistów penitencjarnych. Badania przeprowadzono w dniach od 24.09.2020 r. do 07.10.2020 r.

W celu zgromadzenia materiału, który umożliwił poznanie modelu adaptacji do warunków więziennych dorosłych odbywających karę po raz pierwszy i recydywistów penitencjarnych, w badaniach posłużono się metodą sondażu diagnostycznego.

Metoda ta najczęściej znajduje zastosowanie w badaniach prowadzonych takimi technikami jak: ankieta, rozmowa i wywiad⁶. Technika badawczą była ankieta. W badaniach wykorzystano Kwestionariusz modeli adaptacji skazanych do warunków więziennych⁷. Kwestionariusz ten zawierał 24 twierdzenia. Na każde zdanie skazany udzielał odpowiedzi, zakreślając „tak” lub „nie”. Twierdzenia dotyczą pięciu technik przystosowania wskazanych przez E. Goffmana, tj. wycofania, buntu, zadowolenia, konwersji i zimnej kalkulacji. Rozkład twierdzeń w kwestionariuszu

⁶ M. Łobocki, *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, Kraków 2003, s. 251.

⁷ D. Kanarek-Lizik, *Adaptacja skazanych do warunków więziennych w Polsce*, Włocławek 2017, Aneks 1.

jest następujący: 1-6 wycofanie, 7-11 bunt, 12-16 zadowolenie, 17-21 konwersja, 22-24 zimna kalkulacja.

Kwestionariusz kończą dane o ankietowanym (tzw. metryczka), takie jak: wiek, popełnione przestępstwo, miejsce zamieszkania, pochodzenie społeczne, wykształcenie, stan cywilny, wysokość wyroku, odbyta część wyroku, zatrudnienie przed rozpoczęciem odbywania kary pozbawienia wolności.

Wyniki badań z Kwestionariusza modele adaptacji skazanych do warunków więziennych analizowano w dwóch grupach: dorośli odbywający karę po raz pierwszy i recydywiści penitencjarni.

Wyniki badań opracowano na podstawie liczby udzielonych odpowiedzi („tak”, „nie”). Dla każdego twierdzenia wyliczono także strukturę (%) uzyskanych wyników. Na tej podstawie zinterpretowano wyniki badań.

Przyjęto, że wskaźnikiem występowania danego modelu przystosowania jest udzielenie odpowiedzi „tak” na co najmniej połowę pytań związanych z tym modelem (np. w przypadku wycofania są to pytania 1-6 kwestionariusza). Dokonano następnie zbiorczej analizy częstotliwości występowania poszczególnych modeli „czystych”, a także mieszanych.

Oprócz tego w celu ustalenia zależności poszczególnych modeli przystosowania ze zmiennymi demograficznymi, tj. wiek, popełnione przestępstwo, miejsce zamieszkania, pochodzenie społeczne, wykształcenie, stan cywilny, wysokość wyroku, odbyta część wyroku oraz zatrudnienie przed odbywaniem kary pozbawienia wolności, sporządzono tabele krzyżowe – każdego modelu z każdą zmienną demograficzną.

Istotność różnic w wieku i wysokości wyroku pomiędzy dwiema grupami badawczymi sprawdzano za pomocą testu U Manna-Whitneya. Nie zdecydowano się na parametryczny test t Studenta, gdyż omawiane zmienne nie spełniały warunku normalności rozkładu w obu porównywanych grupach. Normalność rozkładów sprawdzano za pomocą testu Shapiro-Wilka.

Istotność różnic pomiędzy zmiennymi jakościowymi (nominalnymi) sprawdzano za pomocą testu niezależności chi kwadrat.

Do obliczenia statystyki chi kwadrat posłużono się poniższym wzorem:

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^n \frac{(O_i - E_i)^2}{E_i}$$

gdzie:

O – wartość obserwowana

E – wartość oczekiwana

Wzór na wartość oczekiwaną:

$$E_{oczekiwana} = \frac{(suma\ rzędu)(suma\ kolumny)}{(suma\ całkowita)}$$

W celu sprawdzenia siły związku pomiędzy zmiennymi jakościowymi posłużono się współczynnikami kontyngencji – phi Yule’a dla tabel 2 x 2 (dane w dwóch wierszach i dwóch kolumnach) oraz V Cramera dla pozostałych tabel.

W analizach statystycznych przyjęto poziom istotności $p=0,05$. Analiz dokonywano za pomocą programu SPSS.

Charakterystyka socjodemograficzna badanych

Dane, które zostały wykorzystane do charakterystyki socjodemograficznej skazanych pochodzą z tzw. metryczki zamieszczonej na końcu Kwestionariusza – modele adaptacji skazanych do warunków więzienia i dotyczą: wieku, popełnionego przestępstwa, miejsca zamieszkania, pochodzenia społecznego, wykształcenia, stanu cywilnego, wysokości wyroku, odbytej części wyroku, zatrudnienia przed rozpoczęciem odbywania kary pozbawienia wolności. Są to dane uzupełniane przez badanych⁸.

Tabela 1. zawiera dane przedstawiające wiek badanych. Z analizy tych danych wynika, że wśród dorosłych odbywających karę po raz pierwszy przeważały osoby młode w dwóch przedziałach wiekowych, tj. od 21 do 30 lat (31,3%) i od 31 do 40 lat (33,6%). Badanych w wieku od 40 do 50 lat odnotowano 21,5%. Najmniej liczną grupę stanowili najstarsi badani, tj. w wieku powyżej 50 lat (13,6%).

Tabela 1. Wiek dorosłych odbywających karę po raz pierwszy

Wiek	Liczba badanych	%
21-30	67	31,3
31-40	72	33,6
41-50	46	21,5
powyżej 50	29	13,6
razem	214	100,0

Źródło: opracowanie własne.

⁸ Ze względu na błąd w wypełnianiu tzw. metryczki przez badanych liczba branych pod uwagę osób może być mniejsza niż 215 w przypadku dorosłych odbywających karę po raz pierwszy i mniejsza niż 275 w przypadku recydywistów penitencjarnych.

Tabela 2. ilustruje rodzaje przestępstw popełnionych przez badanych. Wszystkich badanych podzielono na trzy kategorie: sprawców przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, przeciwko mieniu oraz sprawców tzw. przestępstw innych. Przestępstwa inne to najczęściej przestępstwa z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii, z kodeksu wykroczeń, przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece oraz przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji.

Większość badanych popełniła przestępstwa inne, tj. 52,6%. Skazanych za popełnienie przestępstw przeciwko mieniu było 38,1%. Niewielki odsetek stanowili badani skazani za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu (9,3%).

Tabela 2. Rodzaj przestępstwa dorosłych odbywających karę po raz pierwszy

Rodzaj przestępstwa	Liczba badanych	%
przeciwko życiu i zdrowiu	20	9,3
przeciwko mieniu	82	38,1
inne	113	52,6
razem	215	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Dorośli odbywający karę po raz pierwszy najczęściej pochodzili z dużych miast, powyżej 100 tys. mieszkańców (30,2%) oraz ze średnich miast w przedziale od 15 do 100 tys. mieszkańców (27,4%). Na wsi mieszkało 25,6% badanych. Najmniej badanych pochodziło z małych miast do 15 tys. mieszkańców – tj. 16,7% (tabela 3).

Tabela 3. Miejsce zamieszkania dorosłych odbywających karę po raz pierwszy

Miejsce zamieszkania	Liczba badanych	%
wieś	55	25,6
miasto do 15 tys. mieszkańców	36	16,7
miasto od 15 do 100 tys. mieszkańców	59	27,4
miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	65	30,2
razem	215	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Z informacji zawartych w tabeli 4. wynika, że badani w większości deklarowali pochodzenie z rodzin o profilu robotniczym (55,8%). Na pochodzenie inteligenckie wskazywało 24,7% badanych, natomiast z rodzin chłopskich wywodziło się 19,5% badanych.

Tabela 4. Pochodzenie społeczne dorosłych odbywających karę po raz pierwszy

Pochodzenie społeczne	Liczba badanych	%
chłopskie	42	19,5
robotnicze	120	55,8
inteligentkie	53	24,7
razem	215	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Osoby badane ukończyły głównie szkoły zawodowe (38,6%), a w dalszej kolejności szkoły średnie (19,5%), podstawowe (15,3%) i gimnazja (14,4%). Wykształcenie wyższe wykazało 7,4% badanych. Brak wykształcenia podstawowego podało 4,7% badanych (tabela 5).

Tabela 5. Wykształcenie dorosłych odbywających karę po raz pierwszy

Wykształcenie	Liczba badanych	%
niepełne podstawowe	10	4,7
podstawowe	33	15,3
gimnazjalne	31	14,4
zawodowe	83	38,6
średnie	42	19,5
wyższe	16	7,4
razem	214	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Większość badanych, to kawalerowie (51,6%) oraz rozwiedzeni (24,7%). W związku małżeńskim pozostawało 21,4% badanych. Najmniej liczną grupę stanowili wdowcy – 2,3% (tabela 6).

Najwięcej badanych odbywało kary krótkoterminowe, tj. do 3 lat pozbawienia wolności (69,8%). Kary średnioterminowe w przedziale od 3 do 10 lat odbywało 24,7% badanych. Kary długoterminowe, tj. powyżej 10 lat, odbywało 5,6% skazanych (tabela 7).

Tabela 6. Stan cywilny dorosłych odbywających karę po raz pierwszy

Stan cywilny	Liczba badanych	%
kawaler	111	51,6
żonaty	46	21,4
rozwódziony	53	24,7
wdowiec	5	2,3
razem	214	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 7. Wysokość wyroku dorosłych odbywających karę po raz pierwszy

Wysokość wyroku	Liczba badanych	%
do 3 lat	150	69,8
od 3 do 10 lat	53	24,7
powyżej 10 lat	12	5,6
razem	215	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Badani najczęściej odbyli część wyroku w przedziale od 25% do 50%, w przedziale od 50% do 75% oraz powyżej 75% (tabela 8). Najmniej badanych odbyło do 25% wyroku.

Tabela 8. Odbyta część wyroku dorosłych odbywających karę po raz pierwszy

Odbyta część wyroku	Liczba badanych	%
do 25%	38	17,7
od 25% do 50%	62	28,8
od 50% do 75%	59	27,4
powyżej 75%	56	26,0
razem	215	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Przed rozpoczęciem odbywania kary pozbawienia wolności badani byli aktywni zawodowo. W większości mieli pracę stałą (55,8%) lub dorywczą (33%), Pozostali badani, tj. 11,2%, byli bezrobotni (tabela 9).

Tabela 9. Charakter wykonywanej pracy przed skazaniem dorosłych odbywających karę po raz pierwszy

Praca przed skazaniem	Liczba badanych	%
praca stała	120	55,8
ppraca dorywcza	71	33,0
brak pracy	24	11,2
razem	215	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Recydywiści penitencjarni to głównie badani w dwóch przedziałach wiekowych, tj. od 31 do 40 lat (39,1%) oraz od 41 do 50 lat (29,2%). Porównywalny odsetek badanych odnotowano wśród skazanych najmłodszych i najstarszych, tj. 16,4% i 15,3% (tabela 10).

Tabela 10. Wiek recydywistów penitencjarnych

Wiek	Liczba badanych	%
21-30	45	16,4
31-40	107	39,1
41-50	80	29,2
powyżej 50	42	15,3
razem	274	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 11. prezentuje dane dotyczące rodzaju popełnionego przestępstwa w grupie recydywistów penitencjarnych. Badani najczęściej popełniali przestępstwa przeciwko mieniu (44,7%) i przestępstwa inne (43,3%). Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu popełniło 12% badanych.

Tabela 11. Rodzaj przestępstwa recydywistów penitencjarnych

Rodzaj przestępstwa	Liczba badanych	%
przeciwko życiu i zdrowiu	33	12,0
przeciwko mieniu	123	44,7
inne	119	43,3
razem	275	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Badani recydywiści wywodzili się najczęściej z miast do 15 tys. mieszkańców (30,2%). Na wsi mieszkało 27,3% badanych. W dalszej kolejności

badani mieszkali w miastach w przedziale od 15 do 100 tys. mieszkańców (24%) i w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców, tj. 18,5% (tabela 12).

Tabela 12. Miejsce zamieszkania recydywistów penitencjarnych

Miejsce zamieszkania	Liczba badanych	%
wieś	75	27,3
miasto do 15 tys. mieszkańców	83	30,2
miasto od 15 do 100 tys. mieszkańców	66	24,0
miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	51	18,5
razem	275	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Więźniowie w większości deklarowali pochodzenie robotnicze (65,5%). Pochodzenie chłopskie podało 25,1% badanych, natomiast pochodzenie inteligenckie 9,5% badanych (tabela 13).

Tabela 13. Pochodzenie społeczne recydywistów penitencjarnych

Pochodzenie społeczne	Liczba badanych	%
chłopskie	69	25,1
robotnicze	180	65,5
inteligentkie	26	9,5
razem	275	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Najwięcej recydywistów ukończyło szkoły zawodowe (28,4%) i podstawowe (24,7%). Naukę na etapie gimnazjum zakończyło 17,5% badanych, zaś absolwentami szkół średnich było 12,4% badanych. Brak wykształcenia podstawowego podało 15,3% badanych, zaś studia wyższe ukończyło zaledwie 1,8% badanych (tabela 14).

Tabela 14. Wykształcenie recydywistów penitencjarnych

Wykształcenie	Liczba badanych	%
niepełne podstawowe	42	15,3
podstawowe	68	24,7
gimnazjalne	48	17,5
zawodowe	78	28,4
średnie	34	12,4
wyższe	5	1,8
razem	274	100,0

Źródło: opracowanie własne.

W tabeli 15. przedstawiono stan cywilny badanych. Wśród skazanych najliczniejszą grupę stanowili kawalerowie (58,5%). Odsetek skazanych żonatyh i rozwiedzionych kształtuje się na podobnym poziomie, tj. 18,2% i 20%. Wdowców odnotowano 3,3% (tabela 15).

Tabela 15. Stan cywilny recydywistów penitencjarnych

Stan cywilny	Liczba badanych	%
kawaler	161	58,5
żonaty	50	18,2
rozwiedziony	55	20,0
wdowiec	9	3,3
razem	274	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Większość recydywistów penitencjarnych odbywało kary do 3 lat pozbawienia wolności (57,8%). Znaczący odsetek badanych odnotowano w przypadku kar wyższych, tj. w przedziale od 3 do 10 lat (36,7%). Najsurowsze kary, tj. powyżej 10 lat, odbywało 5,5% badanych (tabela 16).

Tabela 16. Wysokość wyroku recydywistów penitencjarnych

Wysokość wyroku	Liczba badanych	%
do 3 lat	159	57,8
od 3 do 10 lat	101	36,7
powyżej 10 lat	15	5,5
razem	275	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Badani najczęściej odbyli powyżej 75% orzeczonej kary (34,5%) oraz w przedziale od 25% do 50% (27,3%) i w przedziale od 50% do 75% (25,5%). Najmniej badanych recydywistów odbyło poniżej 25% kary (tabela 17).

Tabela 17. Odbyta część wyroku recydywistów penitencjarnych

Odbyta część wyroku	Liczba badanych	%
do 25%	35	12,7
od 25% do 50%	75	27,3
od 50% do 75%	70	25,5
powyżej 75%	95	34,5
razem	275	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Z danych umieszczonych w tabeli 18. wynika, że recydywiści przed rozpoczęciem odbywania kary pozbawienia wolności w większości podejmowali pracę stałą (29,8%) oraz pracę dorywczą (35,3%). Nie pracowało 34,9% badanych.

Tabela 18. Charakter wykonywanej pracy przed skazaniem recydywistów penitencjarnych

Praca przed skazaniem	Liczba badanych	%
praca stała	82	29,8
praca dorywczą	97	35,3
brak pracy	96	34,9
razem	275	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Przeprowadzona analiza statystyczna wyników badań w dwóch grupach, tj. dorosłych odbywających karę po raz pierwszy i recydywistów penitencjarnych, wykazała, że grupy istotnie różniły się pod względem wieku, zarówno gdy rozpatrywano wiek jako zmienną ilościową ($p = 0,001$), jak i w podziale na przedziały wiekowe ($p = 0,001$). Ponadto dorośli odbywający karę po raz pierwszy i recydywiści penitencjarni różnili się istotnie statystycznie pod względem: miejsca zamieszkania ($p = 0,001$), pochodzenia społecznego ($p < 0,005$), wykształcenia ($p < 0,001$), zatrudnienia przed odbywaniem kary pozbawienia wolności ($p < 0,001$), wysokości wyroku, zarówno, gdy porównywano zmienną ilościową ($p = 0,001$), jak i w przedziałach ($p = 0,015$) oraz pod względem odbytej części wyroku, gdy porównywano zmienną ilościową ($p = 0,044$).

Grupy badawcze nie różniły się natomiast pod względem stanu cywilnego ($p = 0,356$), rodzaju popełnionego przestępstwa ($p = 0,119$) oraz, gdy rozpatrywano odbytą część wyroku w przedziałach ($p = 0,165$).

Rozkład modeli adaptacji skazanych do warunków więziennych i profile zmiennych demograficznych

Rozkład modeli adaptacji skazanych do warunków więziennych zostanie przedstawiony w dwóch grupach badawczych, tj. dorosłych odbywających karę po raz pierwszy i recydywistów penitencjarnych. W dalszej części

tekstu zamieszczono profile zmiennych demograficznych, tj. szczegółową charakterystykę badanych, którzy wybrali pojedyncze modele adaptacji.

Tabela 19. Rozkład modeli adaptacji w grupie dorosłych odbywających karę po raz pierwszy

Model adaptacji	Liczba badanych	%
W	27	12,6
B	25	11,6
Z	5	2,3
K	3	1,4
ZK	1	0,5
W, B	7	3,3
W, Z	3	1,4
W, K	1	0,5
W, ZK	1	0,5
B, Z	6	2,8
B, K	2	0,9
Z, ZK	1	0,5
W, B, Z	4	1,9
W, B, K	1	0,5
W, B, ZK	1	0,5
W, Z, K	4	1,9
W, Z, ZK	2	0,9
W, K, ZK	1	0,5
B, Z, K	5	2,3
B, K, ZK	1	0,5
Z, K, ZK	3	1,4
W, B, Z, K	5	2,3
W, Z, K, ZK	1	0,5
B, Z, K, ZK	1	0,5
wszystkie	5	2,3
żaden	99	46,0
razem	215	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Oznaczenia: W – wycofanie, B – bunt, Z – zadomowienie, K – konwersja, ZK – zimna kalkulacja.

Tabela 19. przedstawia dane dotyczące rozkładu modeli adaptacji w grupie dorosłych odbywających karę po raz pierwszy. Pojedyncze modele wykazało 28,4% badanych (61 osób). Najczęściej wybieranymi modelami adaptacji w tej grupie było wycofanie (12,6%) i bunt (11,6%). Na model zadowienie wskazało 2,3% badanych, zaś na konwersję 1,4% badanych. Jeden z badanych wybrał model zimna kalkulacja.

Pozostali badani wybierali modele mieszane. Najliczniej reprezentowane są następujące zestawienia modeli adaptacji: wycofanie – bunt (3%), bunt – zadowienie (3%), bunt – zadowienie – konwersja (2%), wycofanie – bunt – zadowienie – konwersja (2%).

Wszystkie modele adaptacji wybrało 2,3% badanych (5 osób), żadnego modelu nie wybrało 46% badanych (99 osób).

Wśród dorosłych odbywających karę po raz pierwszy najwyższą rangę uzyskał model wycofanie – wybrało ten model najwięcej skazanych, tj. 12,6% (27 osób).

W tabeli 20. autorka zaprezentowała rozkład modeli adaptacji recydywistów penitencjarnych. Z danych w niej zawartych wynika, że najczęściej wybieranym modelem adaptacji w tej grupie był bunt (8,4%). Rzadziej wybieranymi modelami adaptacji było wycofanie (2,2%), zadowienie (1,8%), konwersja (1,1%). Podobnie jak w grupie dorosłych odbywających karę po raz pierwszy jeden badany wybrał model adaptacji zimna kalkulacja. Łącznie pojedyncze modele adaptacji wykazało 13,9% badanych (38 osób).

W modelach mieszanych wybieranych przez recydywistów penitencjarnych wyróżniały się następujące zestawienia modeli: wycofanie – zadowienie – konwersja – zimna kalkulacja (6%), bunt – zadowienie (4%), wycofanie – bunt – konwersja (4%), wycofanie – bunt – konwersja – zimna kalkulacja (4%).

Wszystkie modele wybrało 9,8% badanych (27 osób), żadnego z modeli nie wybrało 20,4% badanych (56 osób).

Najwyższą rangę w tej grupie badanych uzyskał model bunt – wybrało go najwięcej badanych, tj. 8,4% (23 osoby).

Tabela 20. Rozkład modeli adaptacji w grupie recydywistów penitencjarnych

Model adaptacji	Liczba badanych	%
W	6	2,2
B	23	8,4
Z	5	1,8
K	3	1,1
ZK	1	0,4
W, B	8	2,9
W, Z	6	2,2
W, K	3	1,1
W, ZK	2	0,7
B, Z	11	4,0
B, K	3	1,1
B, ZK	3	1,1
Z, K	4	1,5
K, ZK	2	0,7
W, B, Z	6	2,2
W, B, K	12	4,4
W, B, ZK	6	2,2
W, Z, K	6	2,2
W, Z, ZK	6	2,2
W, K, ZK	8	2,9
B, Z, K	6	2,2
B, Z, ZK	2	0,7
B, K, ZK	2	0,7
Z, K, ZK	1	0,4
W, B, Z, K	15	5,5
W, B, Z, ZK	7	2,5
W, B, K, ZK	11	4,0
W, Z, K, ZK	16	5,8
B, Z, K, ZK	8	2,9
wszystkie	27	9,8
żaden	56	20,4
razem	275	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Oznaczenia: W – wycofanie, B – bunt, Z – zadomowienie, K – konwersja, ZK – zimna kalkulacja.

Na podstawie danych z Kwestionariusza modele adaptacji skazanych do warunków więziennych, tzw. metryczki, opracowano profile zmiennych demograficznych dla każdej grupy badanych. Autorka brała pod uwagę następujące zmienne demograficzne: wiek, rodzaj popełnionego przestępstwa, miejsce zamieszkania, pochodzenie społeczne, stan cywilny, wysokość wyroku, odbytą część wyroku oraz zatrudnienie przed rozpoczęciem odbywania kary pozbawienia wolności.

Poniżej przedstawiono profil zmiennych demograficznych w grupie dorosłych odbywających karę po raz pierwszy.

Model wycofanie (27 osób):

Wiek: 21-30 lat (7 osób), 31-40 lat (8 osób), 41-50 lat (11 osób), powyżej 50 lat (1 osoba).

Rodzaj popełnionego przestępstwa: przeciwko życiu i zdrowiu (2 osoby), przeciwko mieniu (11 osób), inne (14 osób).

Miejsce zamieszkania: wieś (9 osób), miasto do 15 tys. mieszkańców (5 osób), miasto od 15 tys. do 100 tys. mieszkańców (6 osób), miasto powyżej 100 tys. mieszkańców (7 osób).

Pochodzenie społeczne: chłopskie (9 osób), robotnicze (12 osób), inteligenckie (6 osób).

Wykształcenie: niepełne podstawowe (1 osoba), podstawowe (5 osób), gimnazjalne (3 osoby), zawodowe (15 osób), średnie (2 osoby), wyższe (1 osoba)

Stan cywilny: kawaler (9 osób), żonaty (5 osób), rozwiedziony (12 osób), wdowiec (1 osoba).

Wysokość wyroku: do 3 lat (19 osób), od 3 do 10 lat (5 osób), powyżej 10 lat (3 osoby).

Odbyta część wyroku (%): do 25% (6 osób), od 25% do 50% (5 osób), od 50% do 75% (9 osób), powyżej 75% (7 osób).

Zatrudnienie przed rozpoczęciem odbywania kary pozbawienia wolności: praca stała (11 osób), praca dorywcza (13 osób), brak pracy (3 osoby).

Model bunt (25 osób):

Wiek: 21-30 lat (7 osób), 31-40 lat (13 osób), 41-50 lat (3 osoby), > 50 lat (1 osoba).

Rodzaj popełnionego przestępstwa: przeciwko życiu i zdrowiu (2 osoby), przeciwko mieniu (9 osób), inne (14 osób).

Miejsce zamieszkania: wieś (5 osób), miasto do 15 tys. mieszkańców (3 osoby), miasto od 15 tys. do 100 tys. mieszkańców (7 osób), miasto powyżej 100 tys. mieszkańców (10 osób).

Pochodzenie społeczne: chłopskie (1 osoba), robotnicze (17 osób), inteligenckie (7 osób).

Wykształcenie: niepełne podstawowe (1 osoba), podstawowe (2 osoby), gimnazjalne (3 osoby), zawodowe (11 osób), średnie (4 osoby), wyższe (4 osoby)

Stan cywilny: kawaler (12 osób), żonaty (8 osób), rozwiedziony (5 osób).

Wysokość wyroku: do 3 lat (22 osoby), od 3 do 10 lat (2 osoby), powyżej 10 lat (1 osoba).

Odbyta część wyroku: do 25% (3 osoby), od 25% do 50% (9 osób), od 50% do 75% (5 osób), powyżej 75% (5 osób).

Zatrudnienie przed rozpoczęciem odbywania kary pozbawienia wolności: praca stała (14 osób), praca dorywcza (11 osób).

Model zadomowienie (5 osób):

Wiek: 21-30 lat (3 osoby), 41-50 lat (1 osoba), > 50 lat (1 osoba).

Rodzaj popełnionego przestępstwa: przeciwko życiu i zdrowiu (1 osoba), przeciwko mieniu (4 osoby).

Miejsce zamieszkania: wieś (2 osoby), miasto od 15 tys. do 100 tys. mieszkańców (2 osoby), miasto powyżej 100 tys. mieszkańców (1 osoba).

Pochodzenie społeczne: robotnicze (4 osoby), inteligenckie (1 osoba).

Wykształcenie: podstawowe (1 osoba), zawodowe (3 osoby), średnie (1 osoba).

Stan cywilny: kawaler (3 osoby), rozwiedziony (2 osoby).

Wysokość wyroku: do 3 lat (4 osoby), od 3 do 10 lat (1 osoba).

Odbyta część wyroku: od 25% do 50% (1 osoba), od 50% do 75% (2 osoby), powyżej 75% (2 osoby).

Zatrudnienie przed rozpoczęciem odbywania kary pozbawienia wolności: praca stała (3 osoby), praca dorywcza (1 osoba), brak pracy (1 osoba).

Model konwersja (3 osoby):

Wiek: 21-30 lat (1 osoba), 31-40 lat (2 osoby)

Rodzaj popełnionego przestępstwa: przeciwko mieniu (1 osoba), inne (2 osoby).

Miejsce zamieszkania: wieś (1 osoba), miasto od 15 tys. do 100 tys. mieszkańców (1 osoba), miasto powyżej 100 tys. mieszkańców (1 osoba).

Pochodzenie społeczne: chłopskie (1 osoba), robotnicze (1 osoba), inteligenckie (1 osoba).

Wykształcenie: gimnazjalne (1 osoba), zawodowe (1 osoba), wyższe (1 osoba)

Stan cywilny: kawaler (1 osoba), rozwiedziony (2 osoby).

Wysokość wyroku: do 3 lat (3 osoby).

Odbyta część wyroku: od 25% do 50% (1 osoba), powyżej 75% (2 osoby).

Zatrudnienie przed rozpoczęciem odbywania kary pozbawienia wolności: praca stała (1 osoba), praca dorywcza (2 osoby).

Model zimna kalkulacja (1 osoba):

Model adaptacji przedstawiony na przykładzie jednego badanego najdokładniej obrazuje profil zmiennych demograficznych. Badany, który preferuje model zimnej kalkulacji, to osoba w średnim wieku, w przedziale od 30 do 40 lat, skazana za popełnienie przestępstwa przeciwko mieniu. Mieszka na wsi, deklaruje pochodzenie chłopskie. Posiada wykształcenie podstawowe, jest kawalerem. Odbywa karę krótkoterminową, tj. do 3 lat pozbawienia wolności, z której odbył do 25% wyroku. Przed rozpoczęciem odbywania kary wykonywał prace dorywcze.

Najczęściej wybieranym modelem adaptacji w grupie dorosłych odbywających karę po raz pierwszy był model wycofanie (27 osób). Osoby wybierające model wycofanie to badani w przedziale wiekowym od 41 do 50 lat oraz młodsi. Popełnili przestępstwa inne oraz przestępstwa przeciwko mieniu. Są mieszkańcami wsi oraz miast średnich i dużych, legitymują się pochodzeniem robotniczym. Badani ci w większości posiadają wykształcenie zawodowe. Wybierający model wycofanie, to rozwiedzeni lub kawalerowie. Odbywają kary krótkoterminowe, a odbyta część wyroku mieści się w przedziale od 50% do 75% oraz powyżej 75% wyroku. Zdecydowana większość badanych to osoby aktywne zawodowo przed rozpoczęciem odbywania kary pozbawienia wolności.

W dalszej części tekstu zamieszczono profil zmiennych demograficznych w grupie recydywistów penitencjarnych.

Model wycofanie (6 osób):

Wiek: 21-30 lat (2 osoby), 31-40 lat (2 osoby), 41-50 lat (1 osoba), > 50 lat (1 osoba).

Rodzaj popełnionego przestępstwa: przeciwko mieniu (3 osoby), inne (3 osoby).

Miejsce zamieszkania: wieś (3 osoby), miasto od 15 tys. do 100 tys. mieszkańców (2 osoby), miasto powyżej 100 tys. mieszkańców (1 osoba).

Pochodzenie społeczne: chłopskie (1 osoba), robotnicze (4 osoby), inteligenckie (1 osoba).

Wykształcenie: niepełne podstawowe (1 osoba), zawodowe (5 osób).

Stan cywilny: kawaler (5 osób), rozwiedziony (1 osoba).

Wysokość wyroku: do 3 lat (4 osoby), od 3 do 10 lat (2 osoby).

Odbyta część wyroku: do 25% (1 osoba), od 25% do 50% (2 osoby), od 50% do 75% (3 osoby).

Zatrudnienie przed rozpoczęciem odbywania kary pozbawienia wolności: praca stała (2 osoby), praca dorywcza (2 osoby), brak pracy (2 osoby).

Model bunt (23 osoby):

Wiek: 21-30 lat (4 osoby), 31-40 lat (10 osób), 41-50 lat (6 osób), powyżej 50 lat (2 osoby).

Rodzaj popełnionego przestępstwa: przeciwko życiu i zdrowiu (3 osoby), przeciwko mieniu (9 osób), inne (11 osób).

Miejsce zamieszkania: wieś (7 osób), miasto do 15 tys. mieszkańców (6 osób), miasto od 15 tys. do 100 tys. mieszkańców (4 osoby), miasto powyżej 100 tys. mieszkańców (6 osób).

Pochodzenie społeczne: chłopskie (7 osób), robotnicze (12 osób), inteligenckie (4 osoby).

Wykształcenie: niepełne podstawowe (5 osób), podstawowe (5 osób), zawodowe (5 osób), średnie (7 osób), wyższe (1 osoba).

Stan cywilny: kawaler (17 osób), żonaty (1 osoba), rozwiedziony (4 osoby), wdowiec (1 osoba).

Wysokość wyroku: do 3 lat (14 osób), od 3 do 10 lat (8 osób), powyżej 10 lat (1 osoba).

Odbyta część wyroku: 25% (8 osób), od 25% do 50% (6 osób), od 50% do 75% (4 osób), powyżej 75% (5 osób).

Zatrudnienie przed rozpoczęciem odbywania kary pozbawienia wolności: praca stała (11 osób), praca dorywcza (5 osób), brak pracy (7 osób).

Model zadomowienie (5 osób):

Wiek: 21-30 lat (2 osoby), 31-40 lat (2 osoby), > 50 lat (1 osoba).

Rodzaj popełnionego przestępstwa: przeciwko mieniu (3 osoby), inne (2 osoby).

Miejsce zamieszkania: wieś (3 osoby), miasto powyżej 100 tys. mieszkańców (2 osoby).

Pochodzenie społeczne: chłopskie (3 osoby), robotnicze (2 osoby)

Wykształcenie: niepełne podstawowe (2 osoby), podstawowe (2 osoby), gimnazjalne (1 osoba).

Stan cywilny: kawaler (5 osób).

Wysokość wyroku: do 3 lat (4 osoby), od 3 do 10 lat (1 osoba).

Odbyta część wyroku: od 25% do 50% (5 osób).

Zatrudnienie przed rozpoczęciem odbywania kary pozbawienia wolności: praca stała (1 osoba), praca dorywcza (2 osoby), brak pracy (2 osoby).

Model konwersja (3 osoby):

Wiek: 21-30 lat (2 osoby), powyżej 50 lat (1 osoba).

Rodzaj popełnionego przestępstwa: przeciwko mieniu (1 osoba), inne (2 osoby).

Miejsce zamieszkania: miasto do 15 tys. mieszkańców (2 osoby), miasto od 15 tys. do 100 tys. mieszkańców (1 osoba).

Pochodzenie społeczne: robotnicze (2 osoby), inteligenckie (1 osoba).

Wykształcenie: podstawowe (1 osoba), gimnazjalne (1 osoba), zawodowe (1 osoba).

Stan cywilny: kawaler (1 osoba), żonaty (1 osoba), rozwiedziony (1 osoba).

Wysokość wyroku: do 3 lat (3 osoby).

Odbyta część wyroku: do 25% (1 osoba), od 25% do 50% (1 osoba), od 50% do 75% (1 osoba).

Zatrudnienie przed rozpoczęciem odbywania kary pozbawienia wolności: praca dorywcza (3 osoby).

Model zimna kalkulacja (1 osoba):

Badany, który – aby przystosować się do warunków więziennych – wybiera model zimna kalkulacja, to osoba w przedziale wiekowym od 30 do 40 lat, która popełniła przestępstwo inne. Jest mieszkańcem dużego miasta, tj. powyżej 100 tys., jego rodzina wywodzi się ze środowiska

robotniczego. Skazany jest rozwiedziony, posiada wykształcenie podstawowe. Wysokość wyroku jest wyższa niż 10 lat (kara długoterminowa), badany odbył nie więcej niż 25% wyroku. Przed rozpoczęciem odbywania kary wykonywał prace dorywcze.

Najczęściej wybieranym modelem adaptacji w grupie recydywistów penitencjarnych był model bunt (23 osoby). W przypadku tego modelu profil zmiennych demograficznych przedstawia się następująco: badani, którzy wybrali ten model to najczęściej osoby w wieku od 31 do 40 lat oraz starsi, którzy popełnili przestępstwa inne i przestępstwa przeciwko mieniu. Model buntu wybierali mieszkańcy wsi i małych miast oraz miast dużych. W większości deklarujący pochodzenie robotnicze. Wykształcenie rozkłada się porównywalnie na wszystkie kategorie od niepełnego podstawowego do średniego, tj. niepełne podstawowe (5 osób), podstawowe (5 osób), zawodowe (5 osób), średnie (7 osób). Tylko jeden badany ukończył studia wyższe. Najwięcej skazanych wybierających model bunt było kawalerami. Większość badanych odbywała wyroku krótkoterminowe, tj. do 3 lat pozbawienia wolności, a odbyta część wyroku mieściła się w dwóch przedziałach, tj. do 25% i od 25% do 50% wyroku. Przed rozpoczęciem odbywania kary pozbawienia wolności skazani byli aktywni zawodowo, w większości pracowali na stałe lub wykonywali prace dorywcze.

Podsumowanie

Autorka prezentowanych badań starała się ustalić, jakie modele adaptacji do warunków więziennych są stosowane przez dorosłych odbywających karę po raz pierwszy i recydywistów penitencjarnych.

Wśród dorosłych odbywających karę po raz pierwszy dominującymi modelami adaptacji były: wycofanie (12,6%) i bunt (11,6%). Na model zadomowienie wskazało 2,3% badanych, zaś na konwersję 1,4% badanych. Jeden z badanych wybrał model zimna kalkulacja. Łącznie wyboru pojedynczych modeli dokonało 28,4% skazanych. Modele mieszane stwierdzono u 23,3% skazanych. Pozostali skazani wybrali wszystkie modele adaptacji (2,3%) lub nie wybrali żadnego modelu (46%).

W grupie recydywistów penitencjarnych najczęściej wybieranym modelem adaptacji był bunt, takiego wyboru dokonało 8,4% badanych. Model wycofanie wybrało 2,2% badanych, zadomowienie 1,8% badanych, konwersję 1,1% badanych. Podobnie, jak w grupie dorosłych odbywających

karę po raz pierwszy jeden badany wybrał model adaptacji zimna kalkulacja. Łącznie pojedyncze modele adaptacji wykazało 13,9% skazanych. Zwolenników modeli mieszanych odnotowano 55,9%. Wszystkie modele wybrało 9,8% skazanych, żadnego z modeli nie wybrało 20,4% skazanych.

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że w grupie dorosłych odbywających karę po raz pierwszy skazani najczęściej wybierali modele pojedyncze, natomiast w grupie recydywistów penitencjarnych modele mieszane. Ponadto duża grupa badanych nie wybrała żadnego modelu adaptacji. Zatem przystosowanie według modeli E. Goffmana świadczy o małych szansach na resocjalizację, większe szanse mają ci skazani, którzy nie dokonali wyboru żadnego modelu. Wobec tych skazanych należy prowadzić intensywne oddziaływania resocjalizacyjne.

W świetle uzyskanych wyników badań można przedstawić następujące postulaty dotyczące pracy resocjalizacyjnej w zakładach karnych:

Wskazane jest stosowanie Kwestionariusza modele adaptacji skazanych do warunków więziennych w praktyce penitencjarnej, ponieważ ustalenie typu przystosowania ułatwi projektowanie oddziaływań resocjalizacyjnych wobec skazanych.

Badania dotyczące modeli adaptacji skazanych do warunków więziennych wskazują na konieczność zasadniczych zmian w resocjalizacji instytucjonalnej. Wskazane jest tworzenie zakładów karnych w oparciu o rozwiązania homogeniczne⁹, w których funkcje wychowawcze byłyby wyznaczone wynikami odpowiednio zorganizowanych poczynań diagnostyczno-selekcyjnych, decydujących w każdym przypadku o doborze właściwego rodzaju oddziaływań resocjalizacyjnych. W zakładach tych praca resocjalizacyjna opiera się na swoście organizowanych i traktowanych grupach wychowawczych. Skazanych przyjętych do tego typu zakładu kieruje się na podstawie rozpoznania diagnostycznego, do tzw. homogenicznych grup wychowawczych, tj. skupiających skazanych o zbliżonym stopniu wykolejenia i podobnym stanie osobowości. Następnie stosuje się oddziaływania najbardziej adekwatne do danej odmiany wykolejenia społecznego.

W opinii autorki zachodzi potrzeba prowadzenia badań zarówno Kwestionariuszem modele adaptacji skazanych do warunków więziennych, jak i innych badań diagnostycznych, które umożliwią dobór optymalnych

⁹ Cz. Czapów, S. Jedlewski, *Pedagogika resocjalizacyjna*, Warszawa 1971, s. 470.

oddziaływań resocjalizacyjnych wobec skazanych oraz wdrożenia systemu homogenicznego w zakładach karnych. Jednak wymaga to przeorganizowania aktualnie funkcjonujących zakładów karnych, co jest zadaniem trudnym do realizacji, przede wszystkim ze względu na niechęć polskiego personelu więziennego do wprowadzania zmian w prowadzonej od lat, według utartych schematów, pracy resocjalizacyjno-wychowawczej ze skazanymi.

Bibliografia

Ciosek M., *Człowiek w obliczu izolacji więziennej*, Stella Maris, Gdańsk 1996.

Clemmer D., *The prison community*, New York 1958.

Czapów Cz., Jedlewski S., *Pedagogika resocjalizacyjna*, PWN, Warszawa 1971.

Goffman E., *Charakterystyka instytucji totalnych*, [w:] *Elementy teorii socjologicznych*, PWN, Warszawa 1975.

Kanarek-Lizik D., *Adaptacja skazanych do warunków więziennych w Polsce*, POZKAL, Inowrocław 2017.

Łobocki M., *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*, PWN, Kraków 2003.

Akt prawny

Kodeks karny wykonawczy. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 2021, poz. 53).

